

Privatizációs stratégia és privatizációs technikák Magyarországon

A privatizáció fogalmához

A privatizáció első megközelítésre egy egyszerű, jól definiálható jogi kategória. Azt jelenti, hogy az állam a tulajdonában lévő vagyont magánkézbe adja, elidegeníti. Ez a meghatározás azonban egyfelől túl szűk, másfelől túl általános a Kelet-Európában zajló folyamat számára. Magyarországon – de gondolom, a többi volt szocialista országban is – a tulajdonos-cserénél sokkal tágabban értelmezik a privatizációt. Privatizációnak tekintik a magánszféra bármely okból való növekedését, pl. azt is, ha új vállalkozások létrejöttével bővül. Legtágabb értelemben a privatizációt az államtalanítás értelmében használják. Ekkor beleértik a központi állami redisztribúció csökkentését is, amelynek nagysága az államháztartás terjedelmével, pontosabban annak a GDP-hez viszonyított arányával mérhető.

Magyarországon még a reprivatizáció fogalma sem azt takarja, amit általában, ti. hogy a korábban államosított magánvagyont ismét magánkézbe adják. Ez csak privatizáció. A reprivatizáció azt jelenti, hogy nem akárkinek, hanem az eredeti tulajdonosnak adják vissza.

Van aztán a privatizációnak egy más fajta sajátos értelmezése is: amikor a tulajdonos-változás nélküli átalakulást is privatizációnak nevezik. Az állam vállalkozói vagyonának privatizálása elvileg is két mozzanatból áll. Egyrészt az állami vállalatok társasággá alakításából, amely önmagában nem érinti az állam tulajdonosi mivoltát (az Rt-vé vagy KFT-vé alakult vállalat, részvények illetve üzletrészei az állam tulajdonában maradnak). Másrészt a tényleges privatizációból, amikor tőkeemelés révén vagy a meglévő részvények egy részének (vagy egészének) értékesítésével megjelenik a tényleges magántulajdon. A gyakorlatban ez a két mozzanat egyidejűleg is végbemehet, de egymástól időben elkülönülő, egymást követő folyamat részeként is megjelenhetnek. Ez utóbbi esetben a társasággá alakulás, bár része az egész privatizációs folyamatnak, s ezért joggal nevezhető privatizációnak, valójában a befejező mozzanat nélkül (főleg annak huzamosabb elmaradása esetén) önmagában mégsem privatizáció. A privatizációs stratégia kialakulása Magyarországon

A privatizációs stratégiának legalább három kérdésre kell választ adnia: a) mi a célja a privatizációnak, b) milyen tulajdoni szerkezettel érhető el ez a cél, és c) miként akarjuk elérni?

Az első kérdésre adandó válasz közgazdasági szempontból lényegében eleve adott volt. A nyolcvanas évtized a tulajdonviták korszaka Magyarországon. Az évtized

elejére nyilvánvalóvá vált, hogy a hatékonyan működő gazdaság kialakulásának előfeltétele a tulajdonreform. Ebben az időben a köztulajdon, államigazgatási jellegének megszüntetésének és a tulajdonosi funkciók szétválasztásának szükségessége állt a viták középpontjában. Az elméleti viták gyakorlati következményeként az évtized közepén megszüntették a versenyszféra vállalatainak államigazgatási felügyeletét. Ez jogilag azt jelentette, hogy az állami vállalatok szervezeti önállósága jelentős mértékben megnövekedett: A náluk lévő vagyon tulajdonosa ugyan továbbra is az állam maradt, a kezelési jogot azonban a vállalatok gyakorolták. Mivel ettől a gazdaság nem működött jobban, a viták sem csitultak el. Konceptciók sokasága keletkezett ebben az időszakban, amelyben fokozatosan került előtérbe a tulajdonreform helyett a tulajdonváltás gondolata. Előbb csak a plurális tulajdoni rendszer, később viszont a magántulajdon hegemoniájának szükségessége is megfogalmazódott. Az évtized végére már mindenki egyetértett abban, hogy 1. piac nélkül nincs hatékony gazdaság, és 2. magántulajdon nélkül viszont nincs valódi piac. Privatizálni tehát alapvetően gazdasági okok miatt kell.

b a célok vonatkozásában tökéletes összhang alakult volna ki. A gyakorlatban a fentiek mellett természetesen még számtalan más választható cél is létezik, amelyek a későbbiek során fel is merültek, és ugyancsak változtatossá tették az összképet. Közgazdasági vonatkozásban sem csak a hatékonyan működő gazdaság volt az egyetlen cél, hanem egyidejűleg fiskális és monetáris szempontok is felmerültek. Szociológiai oldalról a "népi kapitalizmus" eszméje és valamiféle romantikus, múltba forduló világkép is előtérbe került. Etikai oldalról pedig méltányossági, sőt egalitárius elvek és más erkölcsi jogcímek (pl. a föld azé, aki megműveli) hangoztatása is jellemző volt. Legfőképpen azonban a politikai szempontok domináltak, különösen a kíváncsatos tulajdonosi struktúra meghatározása esetében. A "ki legyen a tulajdonos?" volt egyébként is az egyik legvitatottabb kérdés. Intézményi tulajdonosok vagy magánszemélyek gyakorolják-e a tulajdonosi funkciókat? Ha az állam rossz tulajdonos, akkor más intézmények alkalmasak-e erre a funkcióra? Ha igen, melyek? Voltak akik a bankokat, mások a biztosítótársaságokat, megint mások holdingokat, esetleg nyugdíjpénztárakat, sőt oktatási és kulturális intézményeket, alapítványokat vagy a helyi önkormányzatokat javasolták. Azok véleménye, akik a természetes személyek "tulajdonlását" tartották csak gazdaságilag hatékony megoldásnak, igencsak megoszlott. Jellemző, hogy volt olyan koncepció, amely mindenkit vállalkozóvá akart változtatni (Liska Tibor és követői), s olyan is, amely mindenkit tulajdonossá (pl. Dicházy Bertalan Népi részvény szocializmus illetve kapitalizmus elmélete). De legalább ilyen nagy vitát váltott ki a külföldiek tulajdonszerzésének lehetősége és az ún. "kereszt tulajdonlás" problémája is.

1988–89-ben megkezdődött a privatizáció jogi kereteinek kiépülése (Társasági törvény, Átalakulási törvény), ezt követően pedig kibontakozott egy folyamat, amelyet spontán privatizációnak neveztek. Ez aztán végleg politikai síkra terelte a "ki legyen a tulajdonos?" kérdést.

Politikai pártjaink között eleve volt olyan, amelynek programja szinte kizárólag a reprivatizáció ígéretére korlátozódott. Mi több csak a földtulajdon reprivatizációját tűzte zászlajára. A spontán privatizáció viszont korántsem volt ilyen korlátozott.

Az ellene felhozott legfőbb érv az volt, hogy az állami vállalatok átalakulása a nyilvánosság kizárásával úgy megy végbe, hogy maguk választják meg az új tulajdonost. A vállalatok egymásnál szereznek résztulajdont, ami kereszt tulajdonlás

eredményez, de valódi tulajdonváltást nem. A menedzserréteg így "átmenti" magát, s valódi vagyonértékelés híján "kiárusítják a nemzeti vagyont".

A spontán privatizáció bírálata kapcsán merült fel a privatizáció mikéntjének egyik kardinális kérdése is. Eszerint e folyamat nagy hibája, hogy állami befolyásolásra mód nincs, s az eladásból állami bevétel nem származik. A privatizáció spontán vagy központilag ellenőrzött jellege mellett a másik fő vitakérdés az ingyenes szétosztás vagy eladás problémája volt. Mindkét kérdés végül egy harmadikba torkollik, amely azóta is vissza-visszatér: ti. lassú-e vagy gyors a magyar privatizáció.

1990 második felében lezárult a privatizáció első szakasza. Létrejött az Állami Vagyonügynökség, amelynek eredményeként megszűnt a privatizáció spontán jellege. Továbbá megszületett az a kormánydokumentum, amely állást foglalt a tulajdon és a privatizáció vitatott kérdéseiben.

Az állásfoglalás a fejlett piacgazdaságokban kialakult tulajdonosi, vállalkozási és szervezeti formák és arányok kiépítését célozza.

Ennek megfelelően a meglévő állami vagyon új tulajdonosai elvileg a következők lehetnek:

- belföldi természetes személyek és társaságaik
- külföldiek
- helyi önkormányzatok
- a kincstár
- a társadalombiztosítás
- közcélú alapítványok és közcélú egyesületek (egyházak, pártok, stb.)

A nemzeti köztelherviselés elvéből kiindulva általános érvennyel elveti a reprivatizáció módszerét. Kivételt csak a földre és az egyházi javakra vonatkoztatva enged meg. (A föld esetében olyan értékpapírban kifejezett részleges kártalanítást – kárpótlási jegyet – javasolt, amely licitálás révén módot ad földtulajdon szerzésére is. Az egyházi javak esetében – külön egyezmény alapján – bizonyos mértékű reprivatizációra sor kerülhet. Ennek érdekében az állam a tulajdonában lévő azon ingatlanokat, amelyek 1948. jan. 1-én egyházi alapfunkciót láttak el, nem privatizálja.)

Általános érvennyel elveti az állam vállalkozói vagyonának ingyenes szétosztását is. Ingyenes, de teherrel (tehát az adott vagyont terhelő adóssággal együtt) a közcélú intézmények – önkormányzatok, társadalombiztosítás, közcélú egyesületek és alapítványok – juthatnak hozzá véglegesen az állam nonprofit vagyonához. A gazdaság minden más szereplője csak piaci módon – tehát vásárlás és/vagy a tulajdonnal kapcsolatos terhek átvállalása révén – juthat tulajdonhoz. Ennek megfelelően alapelveként rögzítették azt is, hogy a piacgazdaságra jellemző formákat és arányokat nem egyszeri tulajdonreformmal, hanem egy kb. 3–5 éves privatizációs folyamattal kívánják megteremteni. Ennyi idő alatt az állami tulajdon eredetileg több, mint 90 %-os részarányát 60 % alá tervezték csökkenteni.

Figyelembe véve, hogy ez az állásfoglalás egyben a privatizáció mikéntjének vitatott kérdéseit is eldöntötte, természetesen a folyamat lebonyolítását elősegítő intézmények kiépítésére is intézkednie kellett.

A spontán privatizáció felváltása a központilag ellenőrzött folyamattal azt jelenti, hogy belföldi és külföldi tanácsadó cégek és vagyonértékelő cégek bevonásával az Állami Vagyonügynökség vezényli. A stratégia arra épül, hogy egyszerre több oldalról, több szereplő kezdeményezésére indulhat meg a folyamat. Kezdődhet

a) a tulajdonos, az állam – konkrétan az ÁVÜ illetve a helyi önkormányzatok – kezdeményezésére;

b) kezdődhet a külső vállalkozó a befektetni szándékozó vevő kezdeményezésére, és végül

c) a vállalat is kidolgozhatja a saját privatizációs programját. Vagyis spontán privatizáció nem, de az ÁVÜ által ellenőrzött önprivatizáció továbbra is lehetséges.

Tehát az ÁVÜ az állami vagyont illetően széles körű jogosítványokat kapott. Bár ezeknek a jogoknak is voltak törvényszabta korlátai. Az egyik ilyen korlát az volt, hogy az ÁVÜ ellenőrző és jóváhagyó jogkörét csak az átalakulások és a privatizáció tekintetében gyakorolhatta, az ilyen ügyletekkel nem érintett vállalatoknál a tulajdonosi jogosítványok továbbra is a vállalati, önkormányzati szervek, illetőleg az ágazati minisztériumok kezében maradtak. További korlát volt a tranzakciók értékhatára. A húsz-, illetve harmincmillió forintnál kisebb ügyleteket a vállalatok saját hatáskörükben megkötötték.

Az Állami Vagyonügynökség öt éves működésének eredményeképpen jelentősen átalakult a magyar gazdaságban a tulajdonosi struktúra. Az elmúlt öt év alatt 1,2 millió magyar állampolgár jutott tulajdonhoz a privatizáció során. Az új tulajdonosi struktúra szerint a gazdaság 50 %-a állami tulajdonban van, a hazai magántulajdon aránya 30–35 %, a külföldi tulajdon 10–13 %, az önkormányzati pedig 4–6 %. Az előkészített privatizációs tranzakciók alapján úgy becsülhető, hogy az ÁVÜ-höz tartozó társaságok értékesítése másfél éven belül befejeződhet.

Az Állami Vagyonügynökséghez 1990-ben 1.848 vállalat került, ezek vagyonértéke 1.670 milliárd forint volt. Jelenleg 306 többségi állami tulajdonú vállalat vár privatizációra, 145,5 milliárd forint vagyonértékben. Ugyanakkor 291 kisebbségi állami tulajdonú társaságot kell még értékesíteni. Eddig 696 társaság teljes értékesítése történt meg. Vagyonértékük 273,5 milliárd forint volt. Többségi állami tulajdonú részvénytársaság 220,3 milliárd forint értékben talált gazdára. Az állami vállalatok átalakításával létrehozott társaságokból végelszámolással, felszámolással 109 cég megszűnt, ezek vagyonértéke 31,48 milliárd forint volt. Más vagyonkezelő szervezetek részére az átalakult vállalati körből 66 társaságot adott át az ÁVÜ, amely vagyonértéke 1.243,84 milliárd forint volt. A vagyonvesztés értéke 59,2 milliárd forint. Az ÁVÜ az elmúlt öt év során 5 milliárd forintot költött garanciafedezetre.

Az Állami Vagyonkezelő Részvénytársaságot a tartósan állami tulajdonban maradó vagyon kezelésére, működtetésére hozták létre, róla az 1992. évi LIII. törvény rendelkezett. Az Alkotmány rendelkezései értelmében a kizárólagosan állami tulajdonban lévő vagyon körét törvényben kell rendezni. Ehhez képest ez az 1992. évi LIII. törvényt konkretizáló 126/1992. (VIII. hó 28.) Kormányrendelet mellékletében történt meg. Ez a rendelet tartalmazta a 100 %-osan állami tulajdonban maradó vagyontárgyak körén kívül a kisebb mértékben állami tulajdonban maradó javak felsorolását is.

Az ÁV Rt. létrejöttétől fogva feladatát tekintve identitászavarral küszködött. Nem lehetett ugyanis eldönteni, hogy az ÁV Rt. elsősorban vagyonkezelő vagy privatizáló társaság-e. Az ÁV Rt. története során folyamatos hangsúlyeltolódás figyelhető meg az előbbtől az utóbbi felé.

Ennek következtében az ÁVÜ és az ÁV Rt. közötti különbség fokozatosan elrelativizálódott. Az új kormány hatalomra kerülése lelassította az egész törvényalkotási folyamatot. Ezért igen későn került elfogadásra az új privatizálási

elvekről, eljárásokról és az új privatizációs szervezetről szóló törvény (1995. évi XXXIX. törvény). Ezen törvény alapján azonban végre felállhatott az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Részvénytársaság, amelynek alapító okirata 1995. júniusára dátumozódik. Az ÁPV Rt. létesítése a törvény szerint úgy történt, hogy az ÁV Rt. neve változik ÁPV Rt-re és az ÁVÜ a törvény hatálybalépésével megszűnik, jogai és kötelezettségei – egyetemes jogutódlás mellett – az ÁPV Rt-re szállnak át. Az ÁPV Rt. vagyona szélesebb mint az egykori ÁVÜ és ÁV Rt. vagyona együttvéve, a törvény rendelkezései szerint ugyanis a Kincstári Vagyonkezelő Szervezettől is kerül hozzá vállalkozói vagyon. A KVSZ privatizálható vagyona a nyilvántartás szerint 55 milliárd forint, ám ennek forgalmi értéke nem haladja meg a nyilvántartási érték 15–20 %-át. A törvény ugyanakkor negatív taxációval jelöli meg azon javak körét, amelyek nem tartoznak a törvény hatálya alá és ilyen módon nem része az ÁPV Rt. vagyonának.

A tartós állami tulajdon tekintetében az ÁPV Rt-nek a vagyonkezelés tevékenysége kerül előtérbe. Éppen ezért különösen nagy jelentősége van a tartós állami tulajdonba került vagyon kezelési feladatainak, alapelveinek gyakorlati módszerei kialakításának, alkalmazásának. Így ennek keretében ki kell dolgozni azokat az elveket és módszereket, amelyek alapján az ÁPV Rt. e társaságokat maga fogja kezelni vagy valamilyen formában szerződéses, illetve holding-szerű kezelésbe adja. A törvény a szerződéses vagyonkezelés eseteit és szabályait rendezi. A vagyonkezelő kiválasztása nyilvános felhívást követően pályázat útján történik.

Az ÁPV Rt. fő profilja azonban, ahogy azt a törvény első szakasza is megállapítja, az állam tulajdonában álló részvények és üzletrészek, illetve egyéb vagyon, mielőbbi értékesítése magántulajdonosok részére, vagyis a privatizáció. Az ÁPV Rt. a törvény szerint eszközölheti az értékesítést közvetlenül a tőkepiac intézményrendszerén keresztül, befektetési célú alapokon vagy társaságokon keresztül, illetőleg a társaságok vezető tisztségviselői útján. Az alkalmazott privatizációs technikák

Az állami tulajdon privatizálására többféle eljárás használatos. Ezek a következők:

- nyilvános pályáztatás, amikor az értékesítésre kijelölt vagyonrészeket nyíltan – a sajtó útján – meghirdetik;

- zártkörű meghívásos pályázat, amikor az értékesítésre kijelölt vagyonrészekre csak az értékesítő által kiválasztott és pályázatra felhívott befektetők tehetnek vételi ajánlatot;

- tőkeemelés, amikor az új tulajdonos nem meglévő üzletrészek, részvények vásárlása, hanem tőkeemelés révén jut részesedéshez. Az állami tulajdon nagysága tehát változatlan marad, csak aránya változik,

- végül a vállalat részvényeinek tőzsdére vitele és nyilvános értékesítése.

A különböző technikák egymással párhuzamosan, de egymással kombinálva is alkalmazhatók.

A kínálati oldalnál sokkal nagyobb problémát jelent a keresleti oldal biztosítása. A nagy kérdés az, hogy egy olyan országban, ahol korábban az egyének szinte kizárólag munkavállalók voltak, ezért megtakarítások is csak korlátozott mértékben halmozódhattak fel, miként biztosítható a belföldi kereslet az állami vagyon reális áron való megvásárlásához? Ennek is többféle eszköze került alkalmazásra, köztük a legkézenfekvőbb: a hitel

a) Az ún. egzisztencia-hitel és részletfizetési kedvezmény konstrukciójának alapfogolata hosszúlejáratú, alacsony kamatozású hitelforrás biztosítása. E hitelakció keretében a kereskedelmi bankok az MNB által rendelkezésükre bocsátott refinanszírozási hitelből nyújtanak kölcsönt magánszemélyeknek illetve újabban magánszemélyek társaságainak az állami vagyon megvásárlásához. Kondíciói:

- 5 millió Ft-ig 2 % önerő, 1 év türelmi idő, 6 év futamidő;
- 10 millió Ft-ig 15 % önerő, 1 év türelmi idő, 8 év futamidő;
- 10 millió Ft felett 25 % önerő, 2 év türelmi idő, 10 év futamidő.

Eredetileg 50 millió Ft volt a maximum, amelyet több részletben lehetett igénybe venni. Jelenleg a felső határ nem fix összeg, hanem a hitelfelvevő vállalt kötelezettségeinek együttes összege nem haladhatja meg a saját tőke kétszeresét. Kamatozása változó, de maximum a mindenkori jegybanki alapkamat 75 %-a + 4 % lehet.

Mivel e hitel kizárólag olyan privatizációhoz nyújtható, amelynek bevétele az államadósságot csökkenti, a tanácsi alapítású vállalatok esetében ez nem jelent megoldást. Ott ugyanis a bevétel 20 illetve 50 %-a az önkormányzatot illeti. Ezen hányad privatizálását segíti elő – hasonló feltételekkel – a részletfizetési kedvezmény. Ez a konstrukció újabban részvényvásárlás finanszírozásához is igénybe vehető.

b) Az MNB privatizációs hitele esetében a kondíciók hasonlóak az E-hiteléhez, azzal a különbséggel, hogy az összeghatás egyáltalán nincs maximalizálva, viszont az igénylőnek eleve 25 % saját erővel kell rendelkezni (részvényvásárlás esetén 50 %-kal).

A hitelfelvétel szigorú feltétele, hogy a visszafizetésért a vállalkozónak magánvagyonával is helyt kell állnia. A pénzintézetek pedig biztos garanciát akarnak, így előnyt élveznek a módosabbak.

c) A Munkavállalói Rész tulajdonosi Program (MRP) a fejlett és fejlődő országokban a hetvenes-nyolcvanas években már sikerrel alkalmazott ESOP (Employee Stock Ownership Plan) programokat tekintette mintának. E programok közös vonása, hogy az adott vállalatnál dolgozók együttesen, egy, a dolgozók tulajdonhoz juttatásának elősegítésére létrehozott szervezet (ESOP) segítségével részvényt vásárolhatnak a saját társaságuknál az állam által biztosított kedvezmény igénybevételével. Miután a dolgozók anyagi helyzetük és megtakarítási képességük alapján nem tudnának részvényt vásárolni, ezért vagy maga a vállalkozás vagy az ESOP szervezet hitelt vesz föl egy pénzintézettől részvények vásárlása céljából, illetve hitelfelvétel nélkül a társaság rendszeres átutalásaiból az ESOP szervezet vásárol részvényeket. A hitel visszafizetésének döntő forrása minden esetben annak a társaságnak a jövedelme, amelyben az MRP-t létrehozták.

Magyarországon sok vita folyt arról, hogy érdemes-e egyáltalán bevezetni, s ha igen, milyen körben és feltételek között az MRP-t. Legfőbb ellenérv az volt, hogy a tulajdonosi érdek érvényesítése helyett a munkavállalói érdek dominanciáját hozza majd létre. Ennek ellenére – főként a kis és közepes vállalatok esetében – a privatizáció hatékony eszközének tartják. Ott szervezhető, ahol az alábbi feltételek együttesen fennállnak:

- az adott társaság munkavállalóinak legalább 50 %-a + 1 fő a program indítása mellett dönt,

- valamely tulajdonos, tulajdonosok eladják részvényüket (üzletrészüket), - a társaság hozzájárul az MRP indításához,

- valamely pénzintézet hitelt folyósít a részvények (üzletrészek) megvásárlásához, illetve az eladóval részletfizetésben állapodnak meg (nem állami tulajdon esetén ettől el lehet térni, azaz a dolgozók tulajdonhoz jutásának ez a formája sem ingyenes)

Az MRP keretében megvásárolt részvények fokozatosan kerülnek a dolgozók tulajdonába. Mindaddig azonban, amíg a részvények (üzletrészek) nincsenek teljes egészében törlesztve, addig azok egyfelől nem idegeníthetők el, másfelől a dolgozók azt nem kapják kézhez. Mindez természetesen nem érinti a dolgozók szavazati, osztalékhoz fűződő jogait, illetve az egyéb tagsági jogokat.

Az MRP Szervezet tulajdonszerzését hitel és részletfizetési konstrukció, valamint adókedvezmények segítik elő. A hitel- és részletfizetés feltételei az E-hitellel azonosak. Kedvező viszont, hogy a visszafizetés fő forrása nem a dolgozók egyéni jövedelme, hanem a társaság nyeresége. A társaság az adózás előtti eredményének 20 %-át adómentesen használhatja fel a hitelek törlesztésére. (Természetesen ennél többet is fordíthat erre, de csak az adózott jövedelméből.) További adókedvezmény, hogy az MRP keretében megvásárolt részvények csak akkor számítanak jövedelemnek, ha értékesítik azokat, a befizetett saját erőre viszont érvényes a befektetési kedvezmény.

d) Az MRP-hez hasonló feltételekkel működik az MBO (Manager Buy Out) program is, azzal a dolog természetéből adódó különbséggel, hogy ez nem a dolgozók szervezetét, hanem a vezetők kivásárlási programját jelenti.

e) Új, még tapasztalat nélküli privatizációs technika a lízing. Ez a konstrukció azon vállalatok privatizálását hivatott elősegíteni, amelyeknek a) pillanatnyilag alacsony a jövedelmezősége, de javítható és b) amelyeknek privatizációját egyszer már meghírdették, de a pályázat sikertelen volt.

A lízing-technika alkalmazása a privatizációra azt jelenti, hogy az ÁVÜ, mint tulajdonos a privatizálandó vagyონrészt meghatározott lízingdíj és futamidő kikötése mellett a magánszemélynek vagy társaságnak bérletbe adja. A bérelő a lízingdíjat költségként elszámolhatja. A tulajdonjog a szerződés lejártáig az ÁVÜ-t illeti meg, a vevő csak irányítási jogot kap. Tulajdonjogot csak a futamidő lejártával, az utolsó részlet kifizetésével szerez a vevő.

A futamidő 100 millió Ft-ig 6 év, fölötte 8 év, a mező- és erdőgazdaságban valamint az élelmiszeriparban 10 év. Az első évben csak a lízing-díj felét kell törleszteni, arra viszont a vevőnek garanciát kell biztosítania.

A konstrukció előnye a korábban ismertetett hitelkonstrukciókkal szemben, hogy: a) készpénz (saját erő) letétele nélkül vehető igénybe; b) a szükséges garancia jóval kisebb: a vállalt lízingdíj 5-7 %-a, szemben a hitelkonstrukciók 100-150 %-ával; c) a törlesztés költségként elszámolható. A megszerezhető vagyón nagysága tehát a saját erő arányától független. A privatizációs lízing kipróbálása a közeljövőben várható. Kísérletképpen 8 vállalat esetében teszik lehetővé, ahol követelmény, hogy 100 Ft lízingajánlat álljon.

f) A hiteljegy indító gondolata a privatizációs folyamatok gyorsítása és a hazai tulajdonosi kör bővítése volt. Még el sem készült ez a konstrukció, már is heves viták dúltak körülötte. Ennek magyarázata az, hogy egyesek szerint nemcsak új technikát, hanem új stratégiát is jelentett volna. Eredendő célja, hogy a tömegek is reális esélyt kapjanak a privatizációba való bekapcsolódásra. Az elképzelések szerint ugyanis bármely magyar állampolgár válthatna privatizációs vásárlásra jogosító hiteljegyet egymillió forint értékben, amelyért vállalati értékpapírokat és ingatlanokat lehet majd

vásárolni az állam által összeállított "kosárból". A kínálati kosár tartalmát az ÁVÜ által megbízottak nyílt árveréses módszerekkel kínálják eladásra.

A hiteljegy tulajdonképpen kupon, amelyhez 2 % költségtérítés, azaz 20.000 Ft ellenében lehetne hozzájutni bármelyik postahivatalban. Tulajdonosát a felhasználástól kezdve terheli adósság, amelynek kamata az E-hitel kamatával megegyező, futamideje 15 év, három év türelmi idővel. Az így szerzett adósság garanciája maga az a tulajdon, amit azon vásároltak. A törlesztés pedig törleszhető a megszerzett vagyon jövedelméből.

Az egyik legfőbb kifogás az "ingyenesség visszacsempészése". Tény, hogy ez a konstrukció egyes elemeiben igencsak hasonlít a cseh kuponos módszerhez. Ha nem is teljesen ingyenes – hiszen minimális saját erőt és visszafizetési kötelezettséget feltételez – de a korábbi technikához képest tényleg annyi könnyítést tartalmaz, hogy már majdnem ingyenes. Akkor pedig nemcsak egy újabb technikát, hanem az eredeti stratégia módosítását is jelenti. Lényegében ez volt a magyarázata a kirobbant vita hevességének. Ami persze korántsem jelenti azt, hogy feleslegesnek tartanak a stratégia módosítását. Ellenkezőleg: a gyorsítás szükségessége mellett sokan érveltek. Végül a koncepciót elvetették. Helyette került bevezetésre az ún. KRP.

Az "állampolgársági részvény" a hiteljegyhez képest jóval szolidabb előnyöket nyújt. Ez főleg az egy állampolgárnak juttatott kedvezmény tekintetében szembetűnő, továbbá abban, hogy nyilvánvalóbbá vált, hogy az egész akció elsősorban azt szolgálja, hogy piacot teremtsen az időközben kibocsátott mintegy 120 milliárd forintnyi kárpótlási jegy egy részének.

Ehhez a hatalmas vásárlóerőhöz képest nyilvánvalóan csepp a tengerben az ÁVÜ által 1994. márciusában felkínált 4 milliárd forint piaci értékűre becsült részvénytömeg, amelyet az áprilisban indult KRP-ben résztvevő 4 vállalat képviselt. Ezek a társaságok a következők voltak: Global TH Rt., Soproni Sörgyár Rt., Pannonplast Rt., valamint a Pannónia Hotels Rt., illetve ezen társaságok még állami tulajdonban levő része. Az akció a cégek tőzsdei bevezetésével fejeződött volna be. Az előzetes tervek szerint – melyek ma már tudjuk, hogy csak tervek maradtak – az ÁV Rt. cégei is bekerültek volna ősszel a programba, amelyek elsősorban a közszolgáltató társaságok, így a MOL Rt., a MATÁV Rt., majd a MVM Rt. részvényeit kínálták volna fel, de az EGIS Rt., Richter Gedeon Rt., a PICK Rt., Szegedi Paprika Rt. is színesítették volna a kínálatot.

Az állampolgárok a KRP-nek két, úgynevezett alrendszerbe jelentkezhettek, az OTP által vezetett bankkonzorcium fiókjaiban. Minden magyar állampolgár, aki elmúlt 18 éves és állandó lakóhellyel rendelkezik Magyarországon, az adminisztrációs költségeket fedező 2.000,- Ft befizetése után regisztráltathatta magát az ún. – részletfizetési alrendszerbe –, a saját jogon kárpótoltak ezen kívül még a KRP "kárpótlási jegy alrendszerbe" is beléphettek.

A "részletfizetési alrendszerbe" bejegyzettek összesen 100.000 Ft-ért vásárolhattak KRP-s részvényt a program teljes időtartama alatt. Egy adott vállalat részvényeiből pedig csak a kibocsátó által meghatározott maximumig jegyezhettek. Nem feltétlenül köthették le tehát teljes 100.000 Ft-os keretüket egyetlen cég részvényeire. A részvényt a törlesztés befejezéséig a befektető KRP számláját vezető bank és az ÁVÜ számára óvadékként tartották vissza, tehát menet közben nem volt értékesíthető, sőt addig az osztalékot is visszatartották és az utolsó törlesztésbe tudták

be. A megvásárolt részvények árát 5 év alatt egyenlő részletekben lehetett törleszteni készpénzben vagy kárpótlási jegyen.

A "kárpótlási alrendszer" gyakorlatilag a már ismert kárpótlási jegy-részvény csere mintájára történik. Akik ide jelentkeztek, mentesültek a 2.000 Ft-os regisztrációs díj fizetése alól, továbbá az eredeti kárpótoltakra a 100.000 Ft-os felső határ sem vonatkozott. A jegyzés felső határa csak az, amit a kibocsátó egy-egy vállalat részvényeire nézve meghatározott. A becserélt részvények felett pedig a befektető teljes körű rendelkezési jogokat gyakorolhatott.

A KRP vonzerejét tehát a vitathatatlan kedvezményes jellege mellett az adta, hogy értékes cégek kerültek az értékesítendő társaságok körébe, tehát kevés pénzért nagy értékű vagyontömeghez lehetett hozzájutni. A kormányváltás után hatalomra került MSZP-SZDSZ kormány azonban felfüggesztette az akciót, amelyet időzítéséből és jellegéből adódóan az előző kormány népszerűsítését szolgáló kampányprivatizáció sikertelen kísérletének tekintett.

A privatizáció egyes problémái

1990 óta a legfőbb vitatéma a privatizáció sebessége: igen sokan túl lassúnak tartják. Figyelembe véve az eredeti célkitűzéseket az elmúlt évek eredményei e téren túlzottnak nem mondhatók. A legszélesebb értelemben vett privatizáció, a központi újraelosztás mértékének csökkentése tekintetében semmiféle előrehaladás nem mutatható ki. Az állam-háztartás korábban a GDP kb. kétharmadát osztotta el, s a tervek szerint 3-5 év alatt 60 % alá kellene csökkennie. Jelenleg azonban egyáltalán nem mutatható ki csökkenés. Sőt. A szűkebb értelemben vett privatizáció – az állami vagyon csökkentése – esetében a cél az volt, hogy 3-5 év alatt 50 % alá csökkenjen.

Kétségtelen, hogy a privatizáció körébe vonható állami vállalatoknak túlnyomó többségét érintette valamilyen formában a privatizáció. Ez mindenekelőtt az átalakulási folyamat eredményeként a piacgazdasághoz illeszkedő, korszerű tőkeviszonyt kifejező gazdálkodási formák térhódítását jelenti. (Társaságokká: KFT-vé, RT-vé stb. alakultak.) A folyamat azonban sok esetben itt megrekedt: az átalakult vállalatokat nem sikerült értékesíteni, s az ÁVÜ nyakán maradtak.

Az átalakulás mégis igen jelentős a piacgazdaság kiépülése szempontjából, mindenekelőtt a piaci szereplők számának növekedése következtében. Az elmúlt évek alatt kb. 1,2 millió magyar állampolgár jutott tulajdonhoz a magánosítás eredményeként, és 1994-ig csupán az állam tulajdonában lévő termelő vagyon közel 50 %-át sikerült privatizálni, de a stratégiai minősített, nemzetgazdasági súlyú társaságok még mindig az állam tulajdonában vannak. Ezért sokan sürgetik a magánosítás gyorsítását – tartva az állami vagyon túlzott leértékelődésétől –, míg mások a privatizáció hatékonyabbá és versenyképesebbé tételét hangsúlyozzák.

Az új privatizációs törvény is a privatizáció gyorsítására helyezi a hangsúlyt, hiszen az idővesztés a gazdaság egész teljesítményére rossz hatással van, az állami vagyon minősége romlik, a vagyonkezelés költségei pedig nőnek.

A privatizáció lassúsága mindenekelőtt azért súlyos probléma, mivel az állami vagyon gyors ütemben veszít értékéből. (Szakértői becslések szerint a mintegy 2 billió forint könyvszerinti értékű állami vállalati vagyon havonta 6 milliárdot veszít értékéből.

A folyamatot lassító okok közé sorolhatjuk: a) a kárpótlással való összekapcsolást, b) az ÁVÜ szerepét (egy viszonylag kis létszámú ügynökség egyidejűleg csak kevés vállalattal foglalkozhat), c) a belföldi kereslet elégtelenségét és d.) az, hogy a külföldi tőke érdeklődését a világméretű túlkínálat (a környező országok privatizációja) csökkenti.

Más problémák is felmerültek. Megjelentek a külföldi befektetők is. A privatizáció kezdeti időszakában azonban valóban nagyobb esélyei voltak a külföldieknek, mivel nagyobb tőkeerőt képviseltek, valamint piaci tapasztalatokkal is rendelkeztek, sőt különböző adókedvezményekben is részesültek, ha magyarországi befektetést eszközöltek.

Felmérések szerint a magántulajdonban lévő vállalatok 10–13 %-a került külföldi kézbe; a privatizált társaságok alaptőkéjében a külföldi befektetők közül a legnagyobb részt a német vállalkozók képviselik 25 %-kal, második helyen az amerikai tőke áll 24 %-kal, harmadik hely 14 %-kal Ausztriáé, majd Franciaország és Nagy-Britannia következik 7–7 %-kal. Velük viszont az a probléma, hogy a szakmai befektetők egy része valójában piacot akart vásárolni, nem termelő céget. Ezért aztán a tulajdon megszerzése után a vállalatot leállították, a dolgozókat pedig elbocsátották.

Folyamatos kísérőjelensége a privatizációs folyamatnak "a nemzeti vagyon kiárusításának" vádja és a korrupciós botrányok. És vele együtt természetesen az ellentétes jelenségek: a vádak gyakran nem bizonyultak igaznak, vagy ha mégis, és ezért az üzletet visszavonták, később még rosszabb feltételek között kellett megkötni; a korrupciót pedig igencsak nehéz, szinte lehetetlen bizonyítani.

Megoldás csak egy képzelhető el: minél hamarabb be kell fejezni a folyamatot, s ezzel lezárni a tömeges privatizációt. Gazdasági és politikai szempontból is ez a kívánatos.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Kornai János: Indulatos röpirat. HVG Kiadó, 1989.
2. Kornai János: A privatizáció elvei Kelet-Európában. Közgazdasági Szemle 1991/11.
3. Voszka Éva: Tulajdonosi szerkezet és tulajdonosi érdek. Közgazdasági Szemle 1991/9.
4. Móra Mária: Az állami vállalatok (ál)privatizációja. Közgazdasági Szemle 1991/6.
5. Voszka Éva: Tulajdonreform vagy privatizáció? Közgazdasági Szemle, 1991/2.
6. Voszka Éva: Kerülőutak, ösvények, zsákutcák. Közgazdasági Szemle, 1992/6.
7. Sárközy Tamás: A privatizáció joga, Unió Kiadó Bp., 1991.
8. Voszka Éva: Versenypiac vagy monopolizált szerkezet. Külgazdaság 1992/3.
9. Aleksander M. Vacic: Rendszerváltás Közép- és Kelet-Európában. Külgazdaság 1992/8.
10. Türei Sándor: Társadalmi örökség és tulajdonreform. Közgazdasági Szemle, 1990/11.
11. Tellér Gyula: A burkolt államosítástól a rejtett privatizálásig. Közgazdasági Szemle 1991/4.
12. Tulajdonreform és privatizáció I., II. Figyelő 1990. aug. 23. és aug. 30.
13. Kocsis Györgyi: Osztásnál indul. Heti Világgazdaság 1992. nov. 21.
14. Kérdés és a privatizációról. Külgazdaság 1992/1., 2.
15. Csillag István: Társasági tulajdon, a szocialista tulajdon újraértelmezése. Tulajdonreform Pü. Int. RT. 1988.
16. Csaba László: Magyarország útja a reformszocializmusból a piacgazdaságba. Külgazdaság 1992/4.
17. Köhegyi Kálmán: A tulajdonosi szerkezet átalakításának hazai koncepciói. Külgazdaság 1991/4.
18. Matolcsy György: Lábadozásunk éveit.
19. Laki Mihály: A privatizáció gyorsulásának esélyeiről. Külgazdaság 1992/2.
20. Mihályi Péter: Fosztogatás-osztogatás-fosztogatás. Közgazdasági szemle 1992/11.

21. Dr. Tóth József: A privatizáció magyarországi gyakorlata. Pénzügyi- és Számviteli Főiskola Bp. 1994.
22. Valentyini Ákos: A privatizáció makroökonómiai hatásai egy zárt gazdaságban. Konjunktúra - Piackutató és Szám.-tech. Rt. Bp. 1991.
23. A privatizációs törvények és kapcsolódó jogszabályok. (szerkesztő: Dr. Seereiner Imre Alfonz). Unio Kiadó 1992.
24. Magyar Hírlap 1995. május 5., 12. Privatizáció új szereposztással.

EMESE ÉGETŐ

STRATEGIES AND TECHNICS OF PRIVATIZATION IN HUNGARY

(Summary)

The author examines some important aspects of the Hungarian privatization. She draws up the privatizational strategies which were concluded as a result of the theoretical debates and introduces the most characteristic technics. She discusses the most important problems of privatization and the disturbing circumstances. Finally she states that from economic and political standpoint it is desirable to complete the process of privatization as fast as it is possible.